

**ХМЕЛЬНИЦЬКА ОБЛАСНА РАДА
ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ УПРАВЛІННЯ ТА ПРАВА
ІМЕНІ ЛЕОНІДА ЮЗЬКОВА**

ЗАТВЕРДЖУЮ

Рішення методичної ради університету
29 серпня 2024 року,
протокол № 1.

Перша проректорка, голова методичної ради
університету, кандидатка наук з державного
управління, доцентка

_____ Ірина КОВТУН

2024 року

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
з навчальної дисципліни
«СІМЕЙНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ПРАВ ДИТИНИ»
для підготовки на першому освітньому рівні
здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра
за спеціальністю 081 Право
галузі знань 08 Право
для денної форми навчання

м. Хмельницький
2024

Розробники навчально-методичних матеріалів – викладачі кафедри:

Професор кафедри цивільного права та процесу, доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

_____ Володимир ВАТРАС

Доцентка кафедри цивільного права та процесу, докторка філософії з права

_____ Лариса ГРИЦИШИНА

СХВАЛЕНО:

кафедрою цивільного права та процесу «28» серпня 2024 року, протокол № 1.

Завідувачка кафедри _____ Світлана ГРИНЬКО

Декан юридичного факультету

_____ Віктор ЗАХАРЧУК

Обліковий обсяг програми – 1,2 ум.др.арк.

ЗМІСТ

Стор.

1.	Структура вивчення навчальної дисципліни	–	5
1.1.	Тематичний план навчальної дисципліни	–	5
1.2.	Лекції	–	5
1.3.	Семінарські заняття	–	7
1.4.	Самостійна робота студентів	–	13
1.5.	Підсумковий контроль	–	14
2.	Схема нарахування балів	–	16
3.	Рекомендовані джерела	–	17
4.	Інформаційні ресурси в Інтернеті	–	21

1. Структура вивчення навчальної дисципліни
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни

№ теми		Кількість годин											
		Денна форма навчання						Заочна форма навчання					
		Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
			Лекції	Сем. (прак.)	Лабор.	Ін.зав.	СРС		Лекції	Сем.	Лабор.	Ін.зав.	СРС
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1.	Поняття та класифікація основних прав дитини	13	2	2	-	-	9	14	1	-	-	-	13
2.	Міжнародні та національні нормативно-правові акти, в яких закріплені права дитини	13	2	2	-	-	9	14	1	-	-	-	13
3.	Поняття, форми та способи сімейно-правового захисту прав дитини.	15	2	4	-	-	9	16	2	2	-	-	12
4.	Юрисдикційні форми сімейно-правового захисту прав дітей	19	6	4	-	-	9	16	2	2	-	-	12
5.	Неюрисдикційні форми захисту прав та законних інтересів дітей	13	2	2	-	-	9	15	2	-	-	-	13
6.	Сімейно-правовий захист прав та інтересів дитини при усиновленні та влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей з особливими потребами	17	4	4			9	15	2	2	-		11
	Всього за навчальний рік	90	18	18	-	-	54	90	10	6	-	-	74

1.2. Лекції

№з/п	Назва і план теми	Денна форма
1	2	3
1.	Поняття та класифікація основних прав дитини	2
1.1.	Поняття основних прав дитини	
1.2.	Класифікація основних прав дитини	
1.3.	Соціальні права дитини	
1.4.	Майнові та немайнові права дитини	
2.	Міжнародні та національні нормативно-правові акти, в яких закріплені права дитини	2
2.1.	Поняття та види джерел захисту прав дитини.	
2.2.	Міжнародні джерела захисту прав дитини.	
2.3.	Конвенція ООН «Про права дитини» 1989р.	
2.4.	Вітчизняні джерела захисту прав дитини.	
3.	Поняття, форми та способи сімейно-правового захисту прав дитини.	2
3.1.	Поняття сімейно-правового захисту прав дитини. Основні	
3.2.	завдання сімейно-правового захисту прав дитини.	
3.3.	Форми сімейно-правового захисту прав дитини	
3.4.	Способи сімейно-правового захисту прав дитини.	
4.	Юрисдикційні форми сімейно-правового захисту прав дітей	6
4.1.	Органи, що здійснюють сімейно-правовий захист прав та інтересів дітей.	
4.1.1.	Кабінет Міністрів України.	
4.1.2.	Центральні органи виконавчої влади: органи і служби у справах дітей загальної компетенції.	
4.1.3.	Міністерство освіти і науки України.	
4.1.4.	Міністерство соціальної політики України. Міністерство юстиції України.	
4.1.5.	Національна поліція та її спеціальні установи (приймальники-розподільники для дітей).	
4.1.6.		
4.2.	Органи опіки та піклування як спеціалізовані органи по захисту прав дітей.	
4.2.1.	Поняття органу опіки та піклування.	
4.2.2.	Принципи діяльності органів опіки та піклування. Функції органів опіки та піклування. Компетенція органів опіки та піклування.	
4.2.3.		
4.3.	Органи прокуратури.	
4.3.1.	Суд.	
4.3.2.	Органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради).	
5.	Неюрисдикційні форми захисту прав та законних інтересів дітей	2
5.1.	Поняття неюрисдикційних форм захисту прав дітей.	
5.2.	Самозахист як основна неюрисдикційна форма захисту прав дітей.	
5.3.	Особи, що можуть відповідно до законодавства здійснювати самозахист прав дітей.	

5.4. 5.5.	Захист прав дітей громадськими організаціями. Роль первинної правової допомоги у захисті прав дітей.	
6.	Сімейно-правовий захист прав та інтересів дитини при усиновленні та влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей з особливими потребами	4
6.1. 6.2.	Поняття та правові засади усиновлення. Особливості сімейно-правового захисту дітей з інвалідністю.	
	Всього:	18

1.3. СЕМІНАРСЬКІ ЗАНЯТТЯ

Семінарське заняття 1

Тема 1. Поняття та класифікація основних прав дитини

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Поняття основних прав дитини.
2. Класифікація основних прав дитини
  - А) соціальні права дитини:
    - право на життя;
    - право на ім'я та громадянство;
    - право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного та соціального розвитку;
    - право на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку;
    - право на свободу, особисту недоторканість, захист честі та гідності;
    - право на охорону здоров'я і безоплатну кваліфіковану медичну допомогу.
    - неприпустимість розлучення дітей та батьків всупереч їх волі, за винятком випадків, коли таке розлучення необхідне в інтересах дитини і цього вимагає рішення суду, що набрало законної сили;
    - право на освіту;
    - право давати згоду на зміну свого імені та прізвища, при досягненні 16 років самостійно здійснювати зміну;
    - право давати або не давати згоду на своє усиновлення або передачу в прийомну родину, або відновлення батьківських прав своїх батьків;
    - право висловлювати свою думку про те, з ким із його батьків, після розірвання шлюбу, дитина хотіла би жити;
    - право бути заслуханим у ході будь-якого судового або адміністративного розгляду;
    - право вступати в дитячі суспільні об'єднання;
    - право звертатися (зокрема, до органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, засобів масової інформації та їх посадових осіб із зауваженнями та пропозиціями стосовно їхньої діяльності, заявами та клопотаннями щодо реалізації своїх прав і законних інтересів та скаргами про їх порушення).
  - Б) майнові права дитини:
    - право самостійно вчиняти дрібні побутові правочини;
    - право здійснювати особисті немайнові права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
    - право самостійно розпоряджатися своїм заробітком, стипендією або іншими доходами;
    - право самостійно здійснювати права на результати інтелектуальної, творчої діяльності, що охороняються законом;
    - право бути учасником (засновником) юридичних осіб, якщо це не заборонено законом або установчими документами юридичної особи.

Завдання 1: При розгляді в суді позову про розірвання шлюбу, подружжя не могло дійти згоди щодо визначення місця проживання їхнього 12-ти річного сина. Оскільки кожен хотів, щоб дитини залишилася проживати з ним.

Вирішіть проблему з позиції представника інтересів матері чи представника інтересів батька. Обґрунтуйте з посиланням на чинні міжнародні та вітчизняні НПА.

Завдання 2: 16 річний Вадим вирішив займатися підприємницькою діяльністю із створенням ФОП.

Обґрунтуйте, з посиланням на чинні НПА чи має він таке право. Які процедури йому необхідно здійснити? Підготуйте відповідний документ.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: поняття «дитина», основні права дитини, майнові та немайнові права дитини.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: поняття та система прав дитини, соціальні права дитини, майнові права дитини, порядок визначення місця проживання дитини у випадку роздільного проживання батьків.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на вивченні положень наступних нормативних актів:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. (набула чинності для України 27.09.1991р.)

Цивільний кодекс України;

Сімейний кодекс України;

Кодекс законів про працю.

Семінарське заняття 2

Тема 2. Міжнародні та національні нормативно-правові акти, в яких закріплені права дитини

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Поняття та види джерел захисту прав дитини.
2. Історія зародження нормативно-правових актів захисту прав дитини.
3. Міжнародні джерела захисту прав дитини:
  - Женевська Декларація прав дитини 1924р.;
  - Декларація прав дитини 1959р. Відмінність Декларації 1959 р від Женевської декларації 1924 р.
  - Конвенція ООН «Про права дитини» 1989р. та факультативні протоколи до неї;
  - інші міжнародні нормативно-правові договори та акти, які регулюють захист прав дітей.
3. Вітчизняні джерела захисту прав дитини:
  - Конституція України;
  - Сімейний кодекс України;
  - Цивільний кодекс України;
  - Закон України «Про охорону дитинства»;
  - Закон України «Про освіту»;
  - Кримінальний кодекс України;
  - Кодекс України про адміністративні правопорушення.
4. Рішення Європейського Суду з прав людини та їх роль для захисту прав дітей.

Завдання 1. Письмово проаналізуйте щонайменше 5 рішень ЄСПЛ, що стосуються захисту прав дітей і визначте, які саме інтереси дитини захищено в кожному випадку.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: міжнародні механізми захисту прав дитини, Конвенція про права дитини 1989р., факультативні протоколи, рішення ЄСПЛ, конституційні гарантії прав дитини в Україні.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми здобувачу варто особливу увагу зосередити на таких аспектах: визначення кола міжнародно-правових актів та договорів, в яких закріплені права дитини; навчитися аналізувати та застосовувати рішення ЄСПЛ при вирішенні спорів про захист прав дитини; визначати ієрархію національних стандартів захисту прав дитини.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на вивченні положень наступних нормативних актів:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. (набула чинності для України 27.09.1991р.)

Конституція України;

Цивільний кодекс України;

Сімейний кодекс України;

Кодекс законів про працю.

Семінарське заняття 3,4

Тема 3. Поняття, форми та способи сімейно-правового захисту прав дитини

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Загальна характеристика сімейно-правового захисту прав дитини.
2. Поняття сімейно-правового захисту прав дитини. Основні завдання сімейно-правового захисту прав дитини.
3. Форми сімейно-правового захисту прав дитини (шляхи захисту прав дитини).
  - звернення до органів опіки та піклування;
  - звернення до суду;
  - звернення до органів державної влади або місцевого самоврядування.
4. Способи сімейно-правового захисту прав дитини:
  - сімейне виховання;
  - звернення до соціальних служб;
  - звернення до правоохоронних органів;
  - звернення до суду;
  - участь у громадських організаціях;
  - поширення інформації;
  - створення безпечного середовища. Освіта дітей. Медіація.
5. Сімейно-правовий захист прав дитини в Україні та за кордоном: порівняльний аналіз (США, Франція).
6. Рекомендації щодо вдосконалення поняття, форм та способів сімейно-правового захисту прав дитини в Україні на основі зарубіжних країн

Завдання 1: скласти порівняльну таблицю механізму сімейно-правового захисту прав дитини в Україні і в будь-якій іншій країні (органи, що уповноважені здійснювати такий захист, їх повноваження, спільні та відмінні риси між українським механізмом та закордонним)

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: поняття сімейно-правового захисту прав дитини, поняття форм сімейно-правового захисту, поняття способів сімейно-правового захисту, органи опіки та піклування, соціальні служби, громадські організації, що здійснюють захист прав дітей.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на вивченні положень наступних нормативних актів:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. (набула чинності для України 27.09.1991р.)

Конституція України;
Цивільний кодекс України;
Сімейний кодекс України;
Кодекс законів про працю.

Семінарські заняття 5,6

Тема 4. Юрисдикційні форми сімейно-правового захисту прав дітей

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Загальна характеристика органів, що здійснюють сімейно-правовий захист прав та інтересів дітей та їх компетенція в даній сфері:
  - Кабінет Міністрів України;
  - Центральні органи виконавчої влади: органи і служби у справах дітей загальної компетенції. Міністерство освіти і науки України. Міністерство соціальної політики України. Міністерство юстиції України.
  - Національна поліція та її спеціальні установи (приймальники-розподільники для дітей);
  - Органи прокуратури. Суд.
  - Органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради).
2. Органи опіки та піклування як спеціалізовані органи по захисту прав дітей.
3. Принципи діяльності органів опіки та піклування. Функції органів опіки та піклування.
4. Компетенція органів опіки та піклування.
5. Роль органів опіки та піклування у захисті майнових прав дітей.
6. Участь органів опіки та піклування в судовому розгляді, що стосується дітей. Встановлення опіки та піклування. Особи, що не можуть бути опікунами.
7. Міжнародні органи опіки та піклування.

Завдання 1. Неповнолітній Кравченко втратив батьків в ДТП і залишився сиротою. До яких органів він повинен звернутися для захисту своїх прав на:

- 1) соціальні виплати;
- 2) житло?

Який механізм призначення піклувальника для неповнолітнього Кравченка?

Завдання 2. 13-ти річна Олександра Савицька вирішила звернутися в суд для стягнення аліментів зі свого батька Савицького Андрія. Проте, в ході вирішення даного спору в суді з'ясувалося, що він виїхав за кордон і тепер проживає в Польщі. Чи вплине це на рішення суду? Який порядок стягнення аліментів з осіб, що проживають за кордоном?

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: органи, що здійснюють сімейно-правовий захист прав та інтересів дітей та їх компетенція, центральні органи виконавчої влади: органи і служби у справах дітей загальної компетенції. Міністерство освіти і науки України. Міністерство соціальної політики України. Міністерство юстиції України, Національна поліція та її спеціальні установи (приймальники-розподільники для дітей), органи прокуратури та суд, органи місцевого самоврядування (сільські, селищні, міські ради), органи опіки та піклування як спеціалізовані органи по захисту прав дітей, компетенція органів опіки та піклування у захисті майнових прав дітей, участь органів опіки та піклування в судовому розгляді, що стосується дітей, встановлення опіки та піклування, особи, що не можуть бути опікунами, міжнародні органи опіки та піклування.

Під час вивчення зазначеної теми обов'язково слід ознайомитись з такими нормативно-правовими актами:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. (набула чинності для України 27.09.1991р.)

Конституція України;

Закон України «Про прокуратуру», «Про місцеве самоврядування», «Про освіту»,

Цивільний кодекс України;

Сімейний кодекс України;

«Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», затв. Постановою КМ України №866 від 24.09.2008р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

Інструкція з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: затв. Наказом Міністерства внутрішніх справ від 19.12.2017 р. № 1044 (zareєстровано в Міністерстві юстиції України 07.06.2018 р. за № 686/32138). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0686-18>

Порядок стягнення аліментів на дитину (дітей) у разі виїзду одного з батьків для постійного проживання в іноземній державі, з якою не укладено договір про подання правової допомоги: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 19.08.2002 р. № 1203. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1203-2002-п>

Порядок призначення та виплати тимчасової державної допомоги дітям, батьки яких ухиляються від сплати аліментів, не мають можливості утримувати дитину або місце проживання їх невідоме: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 22.02.2006 р. № 189. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/189-2006-п>

Семінарське заняття 7

Тема 5. Неюрисдикційні форми захисту прав та законних інтересів дітей

Питання для усного опитування та дискусії

1. Загальна характеристика неюрисдикційних форм захисту прав дітей.
2. Самозахист як основна неюрисдикційна форма захисту прав дітей. Особи, що можуть відповідно до законодавства можуть здійснювати самозахист прав дітей.
3. Захист прав дітей громадськими організаціями.
4. Роль первинної правової допомоги у захисті прав дітей.

Завдання 1. Неповнолітній Іванченко є напівсиротою та в зв'язку з цим має право на соціальну допомогу. Проте, сам оформити відповідне звернення з огляду на юний вік не вміє. З мережі інтернет дізнався, що можна скористатися безоплатною правовою допомогою.

Допоможіть Іванченку розібратися: який це має бути вид безоплатної правової допомоги та які матеріали він має підготувати.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: неюрисдикційні форми захисту прав дітей, самозахист дітей; особи, що можуть відповідно до законодавства можуть здійснювати самозахист прав дітей, громадські організації, що захищають права дітей, первинна та вторинна безоплатна правова допомога.

З метою глибокого засвоєння навчального матеріалу при самостійному вивченні теми студенту варто особливу увагу зосередити на положеннях таких нормативних актів:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. (набула чинності для України 27.09.1991р.)

Конституція України;

Закон України «Про безоплатну правничу допомогу»;

Цивільний кодекс України;

Про громадські об'єднання : Закон України від 22.03.2012 № 4572-VI;
 Про молодіжні і дитячі громадські організації : Закон України від 01.12.1998 р.;

Семінарські заняття 8,9

Тема 6. Сімейно-правовий захист прав та інтересів дитини при усиновленні та влаштуванні дітей, позбавлених батьківського піклування, а також дітей з особливими потребами.

Питання для усного опитування та дискусії:

1. Правове регулювання процедури усиновлення в Україні.
2. Поняття та форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування. 3. Поняття та нормативне закріплення статусу дитини з інвалідністю. Особливості сімейно-правового захисту дітей з інвалідністю.
4. Пріоритетні напрямки соціально-правового захисту дітей та молоді з особливими потребами в Україні.
5. Основні проблеми дітей з обмеженими можливостями.
6. Соціальна робота, соціальна реабілітація та соціальна інтеграція.

Методичні вказівки

Ключовими термінами, на розумінні яких базується засвоєння навчального матеріалу теми, є: усиновлення, форми влаштування дітей, позбавлених батьківського піклування, статус дитини з інвалідністю, сімейно-правовий захист дітей з інвалідністю, соціальна робота, соціальна реабілітація та соціальна інтеграція.

Під час вивчення зазначеної теми обов'язково слід ознайомитись з такими нормативно-правовими актами:

Конвенція про права дитини від 20.11.1989р. (набула чинності для України 27.09.1991р.)

Конституція України;

Цивільний кодекс України;

Сімейний кодекс України;

Порядок створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 р. № 148. [URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-п#n13](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/148-2017-п#n13)

Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини, затв. Постановою КМ України №866 від 24.09.2008р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>

Положення про прийомну сім'ю: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 565. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/565-2002-п>

Положення про дитячий будинок сімейного типу: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 26.04.2002 р. № 564. [URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/564-2002-п)

Порядок взаємодії місцевих органів виконавчої влади з питань здійснення контролю за умовами утримання і виховання дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які виховуються в прийомних сім'ях та дитячих будинках сімейного типу, соціального супроводження прийомних сімей та дитячих будинків сімейного типу: затв. Наказом Міністерства соціальної політики України, Міністерства охорони здоров'я України, Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Міністерства внутрішніх справ України від 01.06.2012 р. № 329/409/652/502 (зареєстровано в Міністерстві юстиції України 20.06.2012р. за №1007/21319). [URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12](http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1007-12)

1.4. САМОСТІЙНА РОБОТА СТУДЕНТІВ

1.4.1 Завдання на самостійну роботу

Блок завдань (БЗ) № 1

Тема 1. Основні права дитини.

Завдання 1. Здійснити письмову характеристику основних прав дитини, з огляду на їх закріплення в національних та міжнародних джерелах: (до 10 речень):

- А) право на життя;
- Б) право на ім'я;
- В) право на громадянство
- Г) право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку;
- Д) право на свободу та особисту недоторканість;
- Е) право на освіту та охорону здоров'я.
- Є) право на об'єднання в громадські організації

Альтернативне завдання: Зробити презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) для висвітлення будь-якого питання даної теми.

Блок завдань (БЗ) № 2

Тема 2. Міжнародні та вітчизняні джерела, в яких закріплені права дитини.

Завдання 1. Скласти таблицю міжнародних та вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють основні права дитини із коротким аналізом того, які саме права дитини в них закріплено. (чим більше НПА буде в таблиці, тим краще).

Альтернативне завдання: Зробити презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) по висвітленню будь-якого питання даної теми.

Блок завдань (БЗ) № 3

Тема 3. Поняття, форми та способи сімейно-правового захисту прав дитини.

Завдання 1. Письмово проаналізувати підходи до розуміння понять «захист прав дитини», «форми захисту прав дитини», «способи захисту прав дитини».

Альтернативне завдання: Підготувати презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) по висвітленню будь-якого питання з даної теми.

Блок завдань (БЗ) № 4

Тема 4. Неюрисдикційні форми захисту прав дитини

Завдання 1. Письмово охарактеризувати:

- а) самозахист як основний спосіб захисту прав дітей батьками, опікунами, піклувальниками;
- б) захист прав дітей громадськими організаціями як один із неюрисдикційних способів їх захисту (мета, способи, завдання)

Альтернативне завдання: Підготувати презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) по висвітленню будь-якого питання з даної теми.

Блок завдань (БЗ) № 5

Тема 5. Юрисдикційні способи сімейно-правового захисту прав дитини

Завдання 1. Підготувати таблицю «державні інституції, що здійснюють сімейно-правовий захист прав дитини» (уповноважений ВР України з прав людини, Уповноважений Президента України з прав дитини, органи прокуратури, суд, МОН, МОЗ, НПУ тощо). (в таблицю внести не менше 6 органів)

Альтернативне завдання: Підготувати презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) по висвітленню будь-якого питання з даної теми.

Блок завдань (БЗ) № 6

Тема 6. Сімейно-правовий захист прав та інтересів дітей з інвалідністю та дітей з функціональними порушеннями

Завдання 1. Підготувати таблицю із зазначенням інституцій, що займаються захистом, абілітацією та реабілітацією дітей з інвалідністю.

2. Підготувати письмову консультацію щодо отримання статусу дитини з інвалідністю.

Альтернативне завдання: Підготувати презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) по висвітленню будь-якого питання з даної теми.

Блок завдань (БЗ) №7

Тема 7. Сімейно-правовий захист прав та інтересів дітей органами опіки та піклування

Завдання 1. Відобразити схематично систему органів опіки та піклування.

Альтернативне завдання: Підготувати презентацію (не менше 10 слайдів з текстом) по висвітленню будь-якого питання даної теми.

1.4.2. Вимоги до виконання та оформлення студентами самостійної роботи.

Самостійною роботою студента є завдання, яке виконується кожним студентом індивідуально. Для студентів денної форми навчання воно виконується у межах годин, відведених для самостійної роботи студента. Самостійна робота виконується усіма студентами під методичним керівництвом викладача, але без його безпосередньої участі. Це основний засіб оволодіння навчальним матеріалом у час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Самостійна робота студентів складається з двох частин. Перша частина полягає у виконанні завдань кожним студентом здійснюються протягом семестру у електронному вигляді.

Технічні вимоги: текст має бути набраний шрифтом Times New Roman, 14 кеглем через 1,5 інтервали. Поля: верхнє – 2,0 см, нижнє – 2,0 см, ліве – 3,0 см, праве – 1,0 см.

Студент(ка) самостійно обирає одне з двох запропонованих завдань на кожну тему.

Оформлення альтернативного завдання відбувається у вигляді слайдів, створених за допомогою програми .

Технічні вимоги:

Кількість слайдів не менше 15.

Самостійна робота в електронному вигляді здійснюються у строки визначені викладачем. Виконані завдання прикріплюють у google class. Посилання на приєднання до google class студенти отримують на початку навчального семестру.

1. 5. ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Підсумковий семестровий контроль проводиться у формі усного заліку.

1.5.1. Питання для підсумкового контролю

1. Загальна характеристика основних прав дитини.
2. Види основних прав дитини.
3. Загальна характеристика права дитини на життя.
4. Загальна характеристика права дитини на ім'я та громадянство
5. Загальна характеристика права дитини на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку.
6. Загальна характеристика права дитини на вільне висловлювання особистої думки, формування власних поглядів, розвиток власної суспільної активності, отримання інформації, що відповідає її віку.

7. Загальна характеристика права дитини на свободу, особисту недоторканність та захист гідності.
8. Загальна характеристика права дитини не бути розлученою із батьками, інакше ніж за рішенням відповідного компетентного органу.
9. Загальна характеристика права дитини на освіту та охорону здоров'я
10. Загальна характеристика права дитини на відпочинок і дозвілля, право брати участь в іграх і розважальних заходах, що відповідають її віку, та вільно брати участь у культурному житті та займатися мистецтвом.
11. Загальна характеристика права дитини на об'єднання в самостійні дитячі та молодіжні громадські організації за умови, що їх діяльність не суперечить Конституції України та законам України, не порушує громадський порядок і безпеку держави, права і свободи інших осіб, не шкодить моралі та здоров'ю дітей та інших громадян.
12. Поняття та основні ознаки сімейно-правового захисту прав дитини.
13. Нормативно-правові акти та міжнародні договори як джерело сімейно-правового захисту прав дітей.
14. Вітчизняні нормативно-правові акти щодо сімейно-правового захисту прав та законних інтересів дітей.
15. Міжнародні нормативно-правові акти як джерело сімейно-правового захисту прав та законних інтересів дітей.
16. Загальна характеристика змісту Женевської Декларації прав дитини 1924 р.
17. Загальна характеристика змісту Декларації прав дитини від 20 листопада 1959 р.
18. Загальна характеристика Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. і три факультативні протоколи до Конвенції.
19. Загальна характеристика Конституції України як основного вітчизняного акта, що закріплює права дитини.
20. Загальна характеристика Закону України «Про охорону дитинства» та прав дитини, які в ньому закріплені.
21. Загальна характеристика Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та прав дитини, які в ньому закріплені
22. Загальна характеристика Закону України «Про безоплатну правову допомогу» та прав дитини, які в ньому закріплені.
23. Поняття та особливості здійснення батьками своїм прав та обов'язків щодо дітей
24. Поняття та особливості статусу опікуна. Права та обов'язки опікунів щодо дітей.
25. Поняття та особливості статусу піклувальника. Права та обов'язки піклувальників щодо дітей.
26. Способи захисту прав дітей батьками, опікунами та піклувальниками.
27. Поняття та система органів опіки та піклування.
28. Захист органами опіки та піклування прав та законних інтересів дітей-сиріт, дітей, позбавлених батьківського піклування.
29. Захист прав та законних інтересів дітей громадськими організаціями.
30. Роль центрів безоплатної правової допомоги у захисті прав та охоронюваних державою інтересів дітей.
31. Поняття та значення сімейно-правового захисту дітей та підлітків з особливими потребами (з функціональними обмеженнями).
32. Система закладів для дітей та підлітків з особливими потребами (з функціональними обмеженнями).
33. Центри комплексної реабілітації для осіб з інвалідністю.
34. Центри соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями.
35. Спеціальні загальноосвітні школи (школи-інтернати).
34. Центри медико-соціальної реабілітації дітей.
35. Центри для ВІЛ-інфікованих дітей та молоді.

36. Спеціальні заклади та установи для профілактики правопорушень серед дітей та підлітків: школа соціальної реабілітації, професійне училище соціальної реабілітації, приймальники-розподільники для дітей органів Національної поліції, спеціальні виховні установи Державної кримінально-виконавчої служби України.

37. Роль органів прокуратури щодо захисту прав та інтересів дітей.

38. Усиновлення як процедура соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

39. Вимоги до осіб, які виявили бажання бути усиновителями.

40. Особи, які не можуть бути усиновителем.

41. Роль органів опіки та піклування в процедурі усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

42. Роль суду в процедурі усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

43. Загальна характеристика міжнародних організаційно-правових механізмів захисту прав дітей та підлітків.

44. Роль Комітету ООН по правах дитини в захисті прав дітей.

45. Роль Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в захисті прав дітей.

46. Роль Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні в захисті прав дітей.

47. Роль Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН) в захисті прав дітей.

48. Роль Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) в захисті прав дітей.

49. Роль Організації Об'єднаних Націй з питань науки, освіти і культури (ЮНЕСКО) в захисті прав дітей.

50. Юрисдикційні способи сімейно-правового захисту прав дітей.

1.5.2. Приклад залікового білету

1. Поняття та особливості здійснення батьками своїх прав та обов'язків щодо дітей.

2. Роль Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в захисті прав дітей.

2. СХЕМА НАРАХУВАННЯ БАЛІВ

2.1. Нарахування балів студентам з навчальної дисципліни здійснюється відповідно до такої схеми:

2.2. Обсяг балів, здобутих студентом під час лекцій з навчальної дисципліни, обчислюється у пропорційному співвідношенні кількості відвіданих лекцій і кількості лекцій, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатками 1 і 2 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

З цієї навчальної дисципліни передбачено проведення 9 лекційних занять за денною формою навчання.

Отже, студент може набрати під час лекцій таку кількість балів:

№ з/п	Форма навчання	Кількість лекцій за планом	Кількість відвіданих лекцій								
			1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.
1.	Денна	9	1,1	2,2	3,3	4,4	5,6	6,7	7,8	8,9	10

2.3. Обсяг балів, здобутих студентом під час семінарських занять, обчислюється за сумою балів, здобутих під час кожного із занять, передбачених навчальним планом, і визначається згідно з додатком 3 до Положення про організацію освітнього процесу в Хмельницькому університеті управління та права імені Леоніда Юзькова.

2.4. Обсяг балів, здобутих студентом за самостійну роботу, обчислюється за сумою балів, здобутих за виконання кожного із цих завдань у таких межах:

Загальна кількість балів за самостійну роботу за семестр	Кількість балів за один виконаний блок завдань	Кількість блоків завдань
20	2,857	7

3. РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Безпека дітей в Інтернеті. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robota-ta-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti> (дата звернення: 01.09.2018).
2. Бондаренко-Зелінська Н. Л., Бориславська М. В. До питання про захист прав дитини: вітчизняний та зарубіжний досвід. Університетські наукові записки. 2021. № 6 (84).
3. Vatras, V., Havrik, R., Omelchuk, O., Stefanchuk, M., Lohvinova, M. (2024) Family rights and child interests: non-jurisdictional approaches in Ukraine and EU legislation (*Права сім'ї та інтереси дитини: позаюрисдикційні підходи в законодавстві України та ЄС*). Lex Humana, 16(1), 194-210. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2885/3697>. Web of Science URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001124724200016>
1. Shpytalenko, G., Havrik, R., Vatras, V., Sabluk, S., & Andrukhiv, O. (2024). Safeguarding children's rights through international legal frameworks (*Захист прав дітей через*

- міжнародно-правові рамки*). Multidisciplinary Science Journal, 6, 2024ss0733. URL: <https://www.malque.pub/ojs/index.php/msj/article/view/3125>. SCOPUS URL: <https://www.scopus.com/record/display.uri?eid=2-s2.0-85194311897&origin=resultlist>
2. Havrik, R., Vatrás, V., Lohvinova, M., Hrytshyna, L., & Chorna, Z. (2023). Features of legal regulation of methods for protecting family rights and interests under the legislation of European Union member states (*Особливості правового регулювання способів захисту сімейних прав та інтересів за законодавством держав-членів Європейського Союзу*). *Lex Humana*, 15(4), 531–547. Retrieved from
  3. Vatrás V., Havrik R., Stefanchuk, M., Sabluk S., Bondarenko-Zelinska N., (2024) Liability for violation of family rights and obligations under Ukrainian and the EU legislation (*Відповідальність за порушення сімейних прав та обов'язків за законодавством України та ЄС*). *ADALTA Journal of interdisciplinary research*, 14, Issue 1, Special XXXIX, 181-184. URL: https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/140139/papers/A_36.pdf. Web of Science URL: <https://www.webofscience.com/wos/woscc/full-record/WOS:001156490800002>
  4. Ватрас В.А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики: монографія. Хмельницький: Видавництво ТОВ «Поліграфіст-3», 2020. 824с.
  5. Ватрас В.А. Нормативно-правовий договір як джерело сімейного права. Актуальні проблеми юридичної науки : збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. 553 с. С. 136-138.
  6. Гринько С. Д. Деліктоздатність неповнолітніх фізичних осіб за цивільним законодавством України та зарубіжних країн: порівняльно-правовий аспект. *Часопис цивілістики: науково-практичний журнал*. 2015. Вип. 19. С. 158–165.
  7. Гринько С. Д. Фізичні особи як суб'єкти деліктних зобов'язань за римським приватним правом. *Університетські наукові записки : Часопис ХУУП*. 2015. № 2. С. 49-59.
  8. Грицишина Л. В. Правові наслідки припинення шлюбу за законодавством України. *Південноукраїнський правничий часопис*. №1. 2021. С. 183-187.
  9. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу за нормами міжнародного приватного права. *Юридичний бюлетень*. №19. 2021. С. 89-92.
  11. Грицишина Л. В. Припинення шлюбу шляхом розірвання в сімейному праві України. *Прикарпатський юридичний вісник*. №6 2020. С. 34-37.
  12. Грицишина Л. В. Розірвання шлюбу з окремими категоріями осіб в сімейному праві України. *Університетські наукові записки*. №5 (77). 2020. С. 57-63.
  13. Гуцалюк М. Ідентифікація фізичних осіб . *Право України*. 2006. № 5. С. 123-126.
  14. Geneva Declaration of the Rights of the Child, 1924. About the Declaration. URL: <https://www.humanium.org/en/geneva-declaration/> (дата звернення: 01.09.2018).
  15. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях : Т. 1 / Уклад. : Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. К. : Правова єдність, 2009. 1168 с.
  16. Кодифікація цивільного законодавства на українських землях : Т. 2 / Уклад. : Ю. В. Білоусов, І. Р. Калаур, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука та М. О. Стефанчука. К. : Правова єдність, 2009. 1240 с.
  17. Левченко Катерина. Двадцять років Конвенції ООН про права дитини. 23.11.2009. URL: <http://khp.org/index.php?id=1258983351> (дата звернення: 01.09.2018).
  18. Менджул М. В. Принципи сімейного права в законодавстві нордичних держав. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018, Випуск 6, том 1. С. 132 - 137.
  19. Мироненко В. П. Сімейне право України: Підручник. За заг. ред. В.П. Мироненко. К.: Правова Єдність, 2008. 477 с.
  20. Міхно О.І. До питання про визначення майнових прав як об'єктів цивільних правовідносин. URL: <http://eprints.kname.edu.ua/39540/1/44-47.pdf>
  21. Мічурін Є. Обмеження щодо укладення правочинів з житлом за участі осіб, що не досягли повноліття: аспекти нотаріальної процедури. *Нотаріат для вас*. 2007. № 7-8. С. 9-14.

22. Національна стратегія профілактики соціального сирітства на період до 2020 року: затв. Указом Президента України від 22.10.2012 р. № 609/2012. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/609/2012> (дата звернення: 01.09.2018).
23. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України. За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одісей», 2006. 552 с.
24. Науково-практичний коментар до Сімейного кодексу України: Видання друге, доповнене. За ред. Є.О. Харитонова. Х.: ТОВ «Одісей». 2008. 560 с.
25. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. За ред. Ю.С. Червоного. К. : Істина, 2003. 464 с.
26. Науково-практичний коментар. Сімейний кодекс України. За заг. ред. Т.В. Боднар, О.В. Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2020. 552 с.
27. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. ВВР. 1993. № 4. Ст. 19.
28. Rights under the Convention on the Rights of the Child. URL: https://www.unicef.org/crc/index_30177.html (дата звернення: 01.09.2018).
29. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the involvement of children in armed conflict. Adopted and opened for signature, ratification and accession by UN General Assembly Resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000, entry into force 12 February 2002. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opaccrc.aspx> (дата звернення: 01.09.2018). Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography. Adopted and opened for signature, ratification and accession by UN General Assembly Resolution A/RES/54/263 of 25 May 2000 entered into force on 18 January 2002. URL: <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/opscrc.aspx> (дата звернення: 01.09.2018).
30. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. Adopted and opened for signature, ratification and accession by UN General Assembly Resolution A/RES/66/138 of 19 December 2011, entered into force on 14 April 2014. URL: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OPICCRC.aspx> (дата звернення: 01.09.2018).
31. Participating States | OSCE. URL: <https://www.osce.org/participating-states> (дата звернення: 01.09.2018).
32. Ukraine // 47 States, one Europe | Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/portal/ukraine> (дата звернення: 01.09.2018).
33. Первомайський О. Особливості нотаріального посвідчення правочинів стосовно нерухомого майна, право на користування яким мають діти. Мала енциклопедія нотаріуса. 2006. № 2. С. 9-10.
34. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова КМУ від 24.09.2008 р. ОВУ. 2008. № 76. Ст. 2561
35. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. ВВР. 1992. № 48. Ст. 650.
36. Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. ОВУ. 2004. № 35. Ст. 2317.
37. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. ВВР. 1997. № 24. Ст. 170.
38. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 р. ОВУ. 1999. № 18. Ст. 774.
39. Про молодіжні та дитячі громадські організації: Закон України від 01.12.1998 р. ОВУ. 1998. № 51. Ст. 1870.
40. Ромовська З.В. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. К.: Ін Юре, 2003. 532 с.
41. Ромовська З.В. Українське сімейне право : підручник. К. : Правова єдність, 2009. 500 с.
42. Сердечна І.Л. Дитина як учасник зобов'язальних правовідносин. Університетські наукові записки. № 1 (79). 2021. С. 64-72.

43. Сердечна І.Л. Здійснення суб'єктивних сімейних прав: поняття, принципи, межі. Ірпінський юридичний часопис. Випуск 2 (6). 2021. С.47-55.
44. Сердечна І.Л. Особисті немайнові права і обов'язки інших членів сім'ї та родичів. Монографія. Хмельницький університет управління та права. Хмельницький.: ФОП Мельник А.А., 2018. 227 с.
45. Сердечна І. Л. Мачуха, вітчим та пасинок, падчерка як учасники сімейних правовідносин. Часопис цивілістики . Випуск 28. 2018. С. 93-96.
46. Сердечна І. Л. Права інших членів сім'ї та родичів при усиновленні дитини. Електронне науково-практичне фахове видання. Журнал східноєвропейського права. 2015. № 21. С. 128–136. URL: http://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2015/11/serdechna_21.pdf
47. Сердечна І. Л. Права та обов'язки фактичного вихователя та дитини. Університетські наукові записки. 2016. №4 (60). С. 38–44.
48. Сімейне право України : підручник. Л.М. Баранова, В.І. Борисова, І.В. Жилінкова. 3-тє вид., перероб., доп. К. : Юрінком Інтер, 2011. 264 с.
49. Сімейне право України : підручник. Т.В.Боднар, В.С. Гопанчук, О.В.Дзера. За заг. ред. Т.В.Боднар, О.В.Дзери. К. : Юрінком Інтер, 2016. 520 с.
50. Сімейне право України: Підручник. За ред. В.С.Гопанчука. К.: Істина, 2002. 304 с.
51. Сімейне право України: Підручник. За ред. Ю.С.Червоного. К.: Істина, 2004. 464 с.
52. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. ОВУ. 2002. № 7. Ст. 273.
53. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. (зі змінами та доповненнями) ОВУ. 2002. № 7. Ст. 273.
54. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. І.В. Жилінкової. Х.: Ксилон, 2008. 855 с.
55. Сімейний кодекс України: Науково-практичний коментар. За ред. С.Я. Фурси. К.: КНТ, 2008. 1248 с.
56. Порядок провадження органами опіки та піклування діяльності, пов'язаної із захистом прав дитини: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 р. № 866. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п> (дата звернення: 01.09.2018).
57. Порядок здійснення медичного обслуговування учнів загальноосвітніх навчальних закладів: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 08.12.2009 р. № 1318. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1318-2009-п> (дата звернення: 01.09.2018).
58. Інструкція про медичне обстеження дітей і підлітків, які направляються до загальноосвітніх шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації для дітей і підлітків, які потребують особливих умов виховання: затв. Наказом Міністерства охорони здоров'я України і Міністерства освіти України від 05.05.1997 р.
59. Про удосконалення організації надання медичної допомоги підліткам та молоді: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 02.06.2009 р. № 383. URL: http://old.moz.gov.ua/ua/portal/ dn_20090602_383.html (дата звернення: 01.09.2018).
60. Тенденції становлення та розвитку зобов'язального права : колективна монографія / Анікіна Г.В., Абросімов С.А., Бабійчук В. М. та ін. ; голов. ред. С. Д. Гринько. Хмельницький : Видавництво Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова, 2024. 668 с. (Серія «Парадигма управління та права») URL: <https://irlykhuml.univer.km.ua/items/155d7f74-56a0-45f7-ae42-b0c6dd7d26e7/full>
- Харитонова О. І. Поділ права на приватне і публічне: теоретичні питання Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. 2002. № 2. С. 21-25
61. Цивільне право та процес (1 частина) : навч. посіб. / кол. авт. [Коваленко А. В. (кер.), Ведмідський О. В., Круглова О. О. та ін.]. Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. 275 с.
62. Цивільне право України: Загальна частина : підручник / Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка; за ред. О. В. Дзери, Н. С Кузнецової, Р. А. Майданика. 5-те вид., стер. Київ: Юрінком Інтер, 2017. 976 с.
63. Цивільне право України. Договірні та недоговірні зобов'язання: [підручник] / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін. : [за заг. ред. С. С. Бичкової]. 3-тє вид., перероб. і доп. К. : Алерта, 2014. 496 с.

64. Цивільне право України: навч. посіб. Ю. В. Білоусов, В. А. Ватрас, С. Д. Гринько та ін.; за ред. Р. О. Стефанчука. К.: Правова єдність, 2009. 536 с.
65. Цивільний кодекс України : Науково-практичний коментар Є. О. Харитонов, О. А. Підпригора, Ю. С. Червоний та ін. ; [за ред. Є. О. Харитонova, О. М. Калітенко]. Х. : ТОВ «Одіссей», 2003. 856 с.
66. Чернега В. Юридична рівність учасників сімейних правовідносин. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/19746/1/V_Chernega_Konf_07_04_2017_FPMV.pdf
67. Шевченко Я.М. Юридичне розуміння поняття сім'ї Гендерні паритети в умовах трансформації суспільства: Монографія [За заг.ред. Н.М. Оніщенко, Н.М. Пархоменко] К.: ТОВ "Видавництво «Юридична думка». 372 с.

4. ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ В ІНТЕРНЕТІ

1. <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/main/a> — Законодавство України на сайті Верховної Ради України.
2. <http://sc.gov.ua>/Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних та кримінальних справ.
3. <http://vgsu.arbitr.gov.ua/> — Вищий господарський суд України.
4. <http://www.ccu.gov.ua/uk/index> — Конституційний Суд України.
5. <http://www.scourt.gov.ua/> — Верховний Суд.
6. <http://www.president.gov.ua/documents/> — Офіційні документи на Офіційному представництві Президента України.
7. <http://www.kmu.gov.ua/control/> — Урядовий портал.
8. <http://www.minjust.gov.ua/> — Міністерство юстиції України.
9. <http://zakon.nau.ua/> — Професійна юридична система Мега-НаУ.
10. <http://www.ligazakon.ua/> — Ліга:Закон — головний правовий портал України
11. <http://www.nbuiv.gov.ua/portal/> — Наукова періодика України на сайті Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського.
12. <http://www.reyestr.court.gov.ua/> — Єдиний державний реєстр судових рішень.
13. <http://npu.in.ua/> — Нотаріальна палата України